

Djelfa, 1947

per Joaquim Sala-Sanahuja

És difícil de descriure en poques ratlles l'itinerari vital de Robert Ferrer sense que l'oient o el lector no pensi en una ficció, en un personatge de novel·la. Per això ara hi escauria un començament a la manera de *Les Noces* de Camus, o d'una narració de Zweig. Robert va néixer a Djelfa l'any 1947. Djelfa, on tot comença, és una població del sud d'Algèria, tocant a l'Atles saharià, punt final d'una línia de ferrocarril i antic fort colonial. El seu pare, exiliat després de la guerra, hi havia estat deportat, des de França, del camp de concentració del Vernet, a l'Ariège, l'any 1941, per les autoritats de Vichy. A Djelfa hi havia un “Centre de séjour surveillé, 8ème régiment de travailleurs étrangers”, en realitat un camp de concentració on havien anat a parar, en plena guerra mundial, uns sis-cents exiliats espanyols considerats “perillosos”, enmig d'altres estrangers, uns tres-cents més, sobretot exbrigadistes i jueus. Del camp de Djelfa n'han quedat diversos testimonis literaris: un llibre de poemes de Max Aub, que hi va passar sis mesos, entre desembre del 1941 i maig del 1942, intitulat *Diario de Djelfa*, il·lustrat amb sis fotografies preses per

l'autor, i una narració posterior, “El cementerio de Djelfa”, en què relata la substitució dels morts espanyols del cementiri del camp per les víctimes àrabs d'una batalla ulterior, ja en temps de la guerra d'independència. El segon testimoni és la correspondència de la filòsofa Simone Weil amb un presoner del camp, d'origen aragonès, exiliat anarquista, Antonio Atarés, que la cèlebre pensadora volia ajudar (aquesta relació epistolar ha estat objecte d'una pel·lícula de David Yon, *Les oiseaux d'Arabie* del 2009). A través d'aquesta important correspondència, interrompuda per la mort de Simone Weil, el 1943, es fan visibles les condicions duríssimes de la vida en aquell camp, situat en un altiplà desèrtic a més de mil metres d'altitud, amb neu a l'hivern i calors extremes a l'estiu. De fet, l'itinerari del pare d'en Robert, des del camp del Vernet, a prop de Tolosa de Llenguadoc, devia ser exactament el mateix que el d'Atarés.

Max Aub, en el relat sobre el cementiri, descriu l'indret: “Te'n recordes, de Djelfa? Del camp, dels cinc pollancs, de l'únic arbre florit que, segons el txec de les Internacionals, era tot el paisatge?”

Com es desprèn de la correspondència de Simone Weil, l'única esperança del presoner del camp de Djelfa és fugir cap al Nord, la plana, arribar a Alger. Un dels poemes de Max Aub, amb un to sarcàstic que li és característic, expressa la impressió del presoner

en veure passar una noia mora, a l'altra banda de les filferrades.
Aquest poema comença: “El sol, la sed. /Al norte, Argel”, i acaba
amb una reiteració:

*El moro va delante
sin duda que le solivante.
La mora vuelve la cabeza
con sutil destreza.
El preso que la ve
queda más preso.
El sol, los árboles, la sed;
al norte, Argel.*

Enclavat en un no-lloc i en un no-temps, el “camp de treball” de Djelfa va estar ocupat pels exiliats espanyols, sobretot valencians i catalans, fins el 1943, quan l'arribada dels americans va significar la substitució dels presoners de la guerra d'Espanya per presos petainistes i alemanys. Després, a començaments dels anys seixanta, encara hi va haver *fellaghas*, i després *harkis*... i després no res.

La subsistència dels presos, al camp de Djelfa, es basava en el treball: rajolers, esparters (com Max Aub, que apareix en una

fotografia fent espadenyes), i –suposem-- d'altres oficis; s'hi treballava tota la setmana, de sol a sol. El poble mateix, que havia crescut tancat a dins de les muralles del fort, construït el 1856, formava part de la vida del camp. Molts dels presoners, en una Europa en guerra, sense poder anar enlloc més, hi van continuar vivint en ser alliberats. Els pares d'en Robert, que s'havien perdut en el caos de la retirada i de l'exili a França, s'hi retrobaran el 1943, perquè mentrestant la mare havia estat també a França, refugiada, sense contacte amb el marit. De moment, a Djelfa, el pare hi fa de mecànic.

En Robert hi neix, doncs, el 1947, i hi viurà encara quatre anys: a les fotografies de l'escola primària de Djelfa que es poden trobar a internet –la nostàlgia ha semblat internet de fotografies escolars d'Algèria-- ens mostra una societat molt diversa, en què els àrabs són majoria. En Robert té el record de parlar l'àrab amb els altres vailets de Djelfa, tot jugant al carrer.

El 1951, poc més de quatre anys després, finalment, la família se'n va cap al nord, cap a la plana on verdegem els primers llimoners. En comparació amb Djelfa, Medea, on s'instal·len, és una ciutat –la rue Gambetta, la Place de la Liberté, el Cinéma Mondial...--, i sembla un paradís. Només que aviat el signe d'una guerra apareix de nou en les seves vides. Robert

va a l'escola primària, l'escola francesa de Jules Ferry, igualitària i prestigiosa, i després, intern, al Lycée Ben Cheneb. També aquí les fotografies de classe que hem pogut consultar mostren una diversitat d'orígens, que la classe és mixta –nois i noies--, i que els europeus ja hi són majoria. Els alumnes d'aquells anys en parlen amb emoció i agraïment. Un fet curiós: de la llista d'exalumnes que he pogut consultar, els d'origen àrab sembla que són els que han fet més carrera, cosa que diu molt de l'ensenyament colonial del Lycée Ben Cheneb.

La guerra d'independència, o de descolonització, és la tercera que ve a tòrcer el destí de la família Ferrer. És una guerra que de moment no diu el nom. Ja el 1956, un grup de més de quaranta alumnes del Lycée Ben Cheneb havien passat en bloc a l'ALN (FLN), al maquis, i uns quants havien d'esdevenir després dirigents de l'Algèria independent. Per als europeus –colons o exiliats de dues guerres-- la confusió és creixent. I la família Ferrer decideix, uns mesos abans de la declaració d'independència, de tornar a Terrassa. La llarga estada dels “europeus” a Algèria s'acaba amb una acumulació de dilemes i de contradiccions sense solució que expressarà al cap de poc Albert Camus en rebre el premi Nobel, referint-se a la seva mare, d'origen menorquí. La declaració

d'independència va acabar en un bany de sang, del qual són responsables, sobretot, els dirigents francesos d'aleshores, que van combinar la improvisació amb el cinisme.

En aquell moment, l'any 1962, a Terrassa, on té els avis i tota la família, en Robert Ferrer és un noi francès de quinze anys. Que només parla francès. Vist avui aquest fet sembla improbable, però és així. El contrast entre l'ambient colonial, multicultural i en molts aspectes més obert, d'Algèria, amb la Terrassa d'aquells anys era molt gran. Era l'any –molts el recordareu-- de les inundacions, en què Franco va venir a treure'ns del fang... Per això una adaptació difícil, a la llengua, a la mentalitat, al silenci.

De primer segueix els passos del pare, manyà, i fa l'aprenentatge de manyà. Les coses, en aquella època, es feien així. Però aviat es va dedicar a fer classes de francès. I a Terrassa comença a anar a missa i es fa del PSUC durant un temps, amb gran disgust del pare, que havia estat anarquista. Val a dir que és l'època, a finals dels seixantes, en què apareixen a Sabadell les primeres escoles d'idiomes, tot just un parell o tres, amb èxits diversos. I en Robert va venir a ensenyar francès a la FIAC, que els d'aquells anys recordareu. Fins aleshores s'aprenien les llengües, més que a l'escola, a casa d'un professor particular. Amb la gramàtica i el

diccionari. O bé emigrant.

Finalment, estudia a la universitat i funda, amb una colla de professors, l'Alliance française.

Fa quaranta anys, doncs, que en Robert apareixia a Sabadell, una mica com en una novel·la el protagonista apareix en la trama, després d'una gran debacle, nascut simbòlicament en l'Europa dels camps de concentració. Durant aquests quaranta anys, no només ha creat un centre cultural que és francès i molt més que francès, sinó que ha infòs a la nostra ciutat i ens ha infòs a nosaltres mateixos un gran flux d'energia. De bon començament ja va saber federar tots aquells que, a l'època, tenien “inquietuds”, com se sol dir. I després ha estat l'activista generós que tots coneixem i reconeixem. Què hauria estat Sabadell sense? I nosaltres mateixos? D'ultralocalistes, ens va fer cosmopolites. Amb ell la nostra cultura va adquirir el sentit més social i cívic del terme. Va crear nous canals de creació i de comunicació, de contacte entre nosaltres i amb l'exterior. Algú que vulgui fer una tesi té un tema aquí, en el seu paper entre nosaltres, un tema inacabable. Sens dubte en Robert tenia, per damunt de nosaltres, l'immens avantatge d'haver estat educat en un sistema molt millor que el nostre, ni que fos en aquells indrets remots a tocar de l'Atlas que gairebé

semblen irreal. I, com a conseqüència, unes idees clares, un ordre en el pensament, això que anomenem un discurs. Però més enllà d'això hi va posar l'energia, grans dosis d'energia, i sobretot la generositat. Per això aquest moment d'avui, d'amistat i d'agraïment.

16 de maig del 2014